

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

2026-YIL
IYUN/6-SON, II-QISM

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, iyun.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

METAVERS TURIZMI: VIRTUAL DUNYODAGI SAYOHATNING IQTISODIY, HUQUQIY VA IJTIMOIIY NATIJALARI	12
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Eshimova Sevinch Baxtiyor qizi	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SUN'IY INTELLEKT VA PLATFORMA EKOTIZIMLARINING KORXONA INNOVATSIYALARIDAGI O'RNI	16
Izzatullayeva Madinabonu Yolqin qizi	
METHODOLOGY FOR ASSESSING THE ECONOMIC DAMAGE OF ECOLOGICAL HAZARDS IN URBAN AREAS: CONCEPTUAL SHORTCOMINGS OF NON-MARKET VALUATION METHODS AND THE INTEGRAL DAMAGE FUNCTION APPROACH	20
Abbos Saydullaev	
Iqboloy Choriyorova	
O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA RAQAMLI IQTISODIYOT IMKONIYATLARI	31
Ibragimova Rayxon Tojibayevna	
OZIQ-OVQAT SANOATIDA "ZAYLANMA IQTISODIYOT (CIRCULAR ECONOMY)" MODELINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	36
Elnoraxon Muminova Abdulkarimovna	
Sarvinov Mamatojiyeva Dilshodjon qizi	
TRANSPORT KORIDORLARINI BOSHQARISHDA LOGISTIKA MENEJMENTINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	42
Umarova Dilfuza Raxmatulla qizi	
ОЦЕНКА ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ И ПЕРСПЕКТИВ ЦИФРОВИЗАЦИИ МИСЕ-СЕКТОРА В УЗБЕКИСТАНЕ	47
Narzulloeva Fariza Akmalевна	
ECONOMETRIC MODELING OF THE DYNAMICS OF RETAIL TRADE TURNOVER UNDER THE INFLUENCE OF REAL HOUSEHOLD INCOME USING A LOGARITHMIC FUNCTION	53
Gaybullayev Sarvar Uktam ugli	
MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHNING MAZMUN-MOHİYATI VA NAZARIY ASOSLARI	59
Mizamova Umida Jamoliddin qizi	
SPORT TAKOMILLASHUVI BOSQICHIDAGI FUTBOLCHILARNING MUSOBAQA FAOLIYATIDA INNOVATSION VOSITALARNING O'RNI	64
Mamatraimov Anvar Chorshanbiyovich	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI VIZUAL MATERIALLAR VOSITASIDA O'RGATISHNI TAKOMILLASHTIRISH	72
Olimova Shahlo Bahodir qizi	
Inomova Mahliyo Yusuf qizi	
INCREASING THE ATTRACTIVENESS OF DIVIDEND POLICY IN UZBEKISTAN COMPANIES	76
Akmal Komiljonovich Shermukhamedov	
XUSUSIYLASHTIRISH JARAYONLARINING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI	81
Musurmonqulov Muhammad Ural o'g'li	
TEMIR YO'L ISHLAB CHIQRISH KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY MEKANIZMI	86
Baymatov Atxam Axmadaliyevich	

MENEJMENT NAZARIYASINING SHAKLLANISHI VA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDAGI ROLI.....	92
Saidova Xilolaxon Rashidjon qizi	
OPPORTUNITIES FOR USING MARKETING STRATEGIES TO ENSURE THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HOTEL ENTERPRISES IN UZBEKISTAN	97
Sardor Kuvandikov	
ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОГРАММ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ	106
Абдуллаева Зульфия Иззатовна	
NAMANGAN VILOYATINING HUDUDIYIQTISODIY TUZILMASI VA SHAHARLAR TIZIMINING SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI.....	113
Ahmadjanov Ilyosbek Ilhomjon o'g'li	
JISMONIY SHAXSLAR DAROMADLARINI SOLIQA TORTISH MEKANIZMI VA XALQARO TAJRIBALAR QIYOSIY TAHLILI	117
G'afforov Kamronbek	
"O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI" AJNING SINGULYAR VA BARQARORLIK KO'RSATKICHLARI TAHLILI	123
Bobojonova Zarnigor Shokirovna	
MINTAQAVIY IQTISODIY JARAYONLARNI BAHOLASHDA DSGE MODELINING QASHQADARYO SHAROITIGA MOSLASHTIRILGAN TAHLILIY KOMPOONENTLARI.....	132
Muxitdinov Xudayar Suyunovich	
Quvatova Gulzoda Faxriddin qizi	
O'ZBEKISTONDA TIBBIY TURIZM VA TIBBIY XIZMATLAR TIZIMINING MAZMUNI	137
Ergasheva Iroda Ibrohim qizi	
FOYDA SOLIG'INING BANKLAR MOLIYAVIY HOLATIGA TA'SIRINI BAHOLASH	141
Maxmudov Omon To'xtayevich	
RAQAMLI INFRATUZILMA TUSHUNCHASI, TARKIBI VA IQTISODIY MAZMUNI.....	147
Pardayev Orifjon Charshamiyevich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBALARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI.....	152
Omonova Zarina Xudoymurodovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BUXGALTERIYA HISOBINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI (Shartli "suv ta'minot servis" AJ misolida).....	160
Doniyorova M.	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK KORXONALARI RIVOJLANISHINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH.....	164
Komilova Shaxnoza Komiljon qizi	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA INSON RESURLARINI BOSHQARISHDA XODIMNING QIYMAT YARATISH DARAJASINI BAHOLASHNING INTEGRALLASHGAN MODEL (EVCI)	169
Xaydarova Malika Shokirjon qizi	
ГОСУДАРСТВЕННАЯ ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА УЗБЕКИСТАНА И МЕХАНИЗМ ЕЁ РЕАЛИЗАЦИИ	174
Нодира Илхамовна Саидахмедова	
Жамолиддин Ярашевич Нуриллаев	
THE RELATIONSHIP BETWEEN FRUGALITY AND INNOVATION: A THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PERSPECTIVES.....	181
Allaberganov Zakir Gaibovich	
Alimova Guzal Abdukhakimovna	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA TARMOQLARARO INTEGRATSIYANING INSTITUTIONAL MODEL.....	188
Muftaydinov Mansur Kiyomidinovich	

AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYALASH TIZIMINI BOSHQARISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	196
Xamroyev Anvar Ashurovich	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARINI QAYTI ISHLAYDIGAN BIZNES	
SUBYEKTLARIDA MEHNAT UNUMDORLIGINI OSHIRISH	202
Ismaylov Kuvatbay Sarsenbayevich	
IQTISODIYOT TARMOQLARINI QO'LLAB-QUVVATLASHDA FISKAL	
INSTRUMENTLARNING NAZARIY-IQTISODIY ASOSLARI	206
Mardonov Kamoliddin Karamiddinovich	
QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH	
XARAJATLARI VA ULARNI BOSHQARISH	212
Hamroyeva Feruza Azizjon qizi	

QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARI VA ULARNI BOSHQARISH

Hamroyeva Feruza Azizjon qizi

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti

Buxgalteriya hisobi va audit ta'lim yo'nalishi izlanuvchisi

E-mail: fhamroyeva916@gmail.com

ORCID: 0009-0006-2409-9086

Annotatsiya. Mazkur maqolada qishloq xo'jaligi korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarning iqtisodiy mohiyati, ularni buxgalteriya hisobida tasniflash hamda samarali boshqarish masalalari yoritilgan. Shuningdek, xarajatlarni kamaytirishning asosiy yo'llari, jumladan, mexanizatsiya va avtomatlashtirish, resurs tejovchi texnologiyalarni joriy etish, mehnat unumdorligini oshirish hamda mahsulot sifatini yaxshilashning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ishlab chiqarish xarajatlari, tannarx, qishloq xo'jaligi, buxgalteriya hisobi, xarajatlarni boshqarish, iqtisodiy samaradorlik, mexanizatsiya, avtomatlashtirish, resurs tejash.

Аннотация. В данной статье раскрываются экономическая сущность производственных затрат в сельскохозяйственных предприятиях, вопросы их классификации в бухгалтерском учёте и эффективного управления ими. Также проанализированы основные направления снижения затрат, включая механизацию и автоматизацию производственных процессов, внедрение ресурсосберегающих технологий, повышение производительности труда и улучшение качества продукции, а также их влияние на экономическую эффективность деятельности предприятия.

Ключевые слова: производственные затраты, себестоимость, сельское хозяйство, бухгалтерский учёт, управление затратами, экономическая эффективность, механизация, автоматизация, ресурсосбережение.

Abstract. This article examines the economic essence of production costs in agricultural enterprises, their classification in accounting, and issues related to their effective management. The study also analyzes the main ways of reducing costs, including mechanization and automation of production processes, implementation of resource-saving technologies, improvement of labor productivity, and enhancement of product quality, as well as their impact on economic efficiency.

Keywords: production costs, cost of production, agriculture, accounting, cost management, economic efficiency, mechanization, automation, resource conservation.

KIRISH

Mamlakatimiz iqtisodiyotini jadal rivojlantirish bo'yicha makroiqtisodiyotning turli sohalarida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiyotni yanada rivojlantirish maqsadida 2024-yilda yalpi ichki mahsulot o'sish sur'atlarini 6 foizdan kam bo'lmagan darajada ta'minlash belgilangan. Bunda sanoat mahsulotlari o'sishini 7 foiz, bozor xizmatlari — 14,9 foiz, qishloq xo'jaligi — 4 foiz, qurilish — 6,3 foiz darajasida ta'minlash ko'zda tutilgan. Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi asosiy shartlar quyidagilardan iborat:

Konsolidatsiyalashgan budget taqchilligining YAIMga nisbati 4 foizdan yuqori bo'lmasligi;

Eksport hajmi o'sishini 25 foiz darajasida ta'minlash.

Qishloq xo'jaligi oldiga qo'yilgan vazifalarni amalga oshirishda xarajatlarni samarali boshqarish bugungi kunda ham ilmiy tadqiqotlar va amaliyotdagi eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi, chunki u har qanday xo'jalik yurituvchi subyekt faoliyati muvaffaqiyatining muhim omili sanaladi. Xarajatlarni oqilona boshqarish korxonaga minimal sarf-xarajatlar evaziga maksimal foyda olish imkoniyatini yaratadi.

Tuzilmalar xarajatlarni boshqarishda turli usullardan foydalanishlari mumkin. Shulardan biri — taklif etilayotgan har bir mahsulot yoki xizmat tannarxini tahlil qilishdir. Bu usul qaysi mahsulot yoki xizmatlar ko'proq

foyda keltirayotganini aniqlashga yordam beradi va aynan shu yo'nalishlarni rivojlantirishga e'tibor qaratish imkonini beradi.

Bundan tashqari, tuzilma foydalanayotgan materiallar va resurslar xarajatlarini kamaytirish ham muhim usullardan biridir. Bunga zamonaviy va samarali texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, ta'minot zanjirlarini qayta ko'rib chiqish hamda arzonroq va samarali alternativ resurslardan foydalanish orqali erishish mumkin. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 5-fevraldagi 54-son qarori asosida qabul qilingan "Mahsulot (ish, xizmatlar)ni ishlab chiqarish xarajatlarining tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to'g'risida"gi Nizomni keltirish mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tuzilmalar faoliyatining samaradorligini ta'minlash masalalari iqtisodiy adabiyotlarda, avvalo, mazkur masala xarajatlar hisobi hamda ularni boshqarish tizimi bilan uzviy bog'liq holda tadqiq etiladi. Ilmiy manbalarda xarajatlarni iqtisodiy mazmuniga ko'ra to'g'ri tasniflash va ularni buxgalteriya hisobida haqqoniy aks ettirish korxonaning moliyaviy natijalarini aniq va ishonchli baholashning muhim omili sifatida e'tirof etiladi.

O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonunida buxgalteriya hisobining aniqlik, ishonchlilik va uzluksizlik tamoyillari mustahkamlangan bo'lib, ushbu normalar davr xarajatlarini tan olish va ularni moliyaviy hisobotda aks ettirishning huquqiy asosini tashkil etadi [1].

Ishlab chiqarish xarajatlari — korxonaning mahsulot ishlab chiqarish maqsadlarida iqtisodiy resurslarni sotib olish uchun qilgan pul sarflari. Firma o'z faoliyatini bozordan moddiy resurslar, ya'ni asbob-uskunalar, dastgohlar, transport va aloqa vositalari, xomashyo, yoqilg'i, har xil materiallarni, mehnat bozorida esa ish kuchini sotib olishdan boshlaydi. Shunga muvofiq holda ishlab chiqarish xarajatlari tarkibiga xomashyo, asosiy va yordamchi materiallar, yonilg'i va energiya xarajatlari, asosiy kapital amortizatsiyasi, ish haqi va ijtimoiy sug'urtaga ajratmalar, foiz to'lovlari hamda boshqa xarajatlar kiradi. Ishlab chiqarish xarajatlari qilingan barcha xarajatlarning puldagi ifodasi mahsulot tannarxini tashkil qiladi [11].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Xorijiy va mahalliy olimlarning darsliklari, monografiyalari, o'quv qo'llanmalari hamda ilmiy maqolalari atroflicha tahlil qilindi. Shuningdek, statistik tahlil, jadvallarni analitik taqqoslash, guruhlash, miqdor va sifat ko'rsatkichlarini hisoblash hamda ularni bir-biri bilan solishtirish kabi uslublardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qishloq xo'jaligi korxonalarida xarajatlarni to'g'ri hisobga olish va ularni tahlil qilish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Buxgalteriya hisobida xarajatlar bevosita va bilvosita xarajatlarga, shuningdek, asosiy faoliyat, operatsion hamda moliyaviy xarajatlarga ajratilib o'rganiladi. Bunday tasnif korxonaning ishlab chiqarish jarayonidagi ortiqcha sarf-xarajatlarni aniqlash, resurslardan foydalanish samaradorligini baholash va tannarxni pasaytirish imkoniyatlarini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Korxona faoliyatida xarajatlarni to'g'ri boshqarish va tahlil qilish uchun ularni tizimli ravishda guruhlash talab etiladi. Xarajatlar tarkibining asosiy yo'nalishlari va ularning shakllanish xususiyatlari quyidagi sxemada batafsil tasvirlangan (1-rasm).

Buxgalteriyada xarajatlar tahlil va hisobga olish maqsadlarida quyidagilarga ajratilishi mumkin:

Taqsimlanishiga ko'ra, bevosita va bilvosita xarajatlar:

Bevosita xarajatlar — muayyan mahsulot, xizmat yoki ish turiga to'g'ridan to'g'ri bog'liq va uni aniq hisoblash mumkin bo'lgan xarajatlar (masalan: asosiy xomashyo, materiallar va ishchilarga to'lanadigan ish haqi);

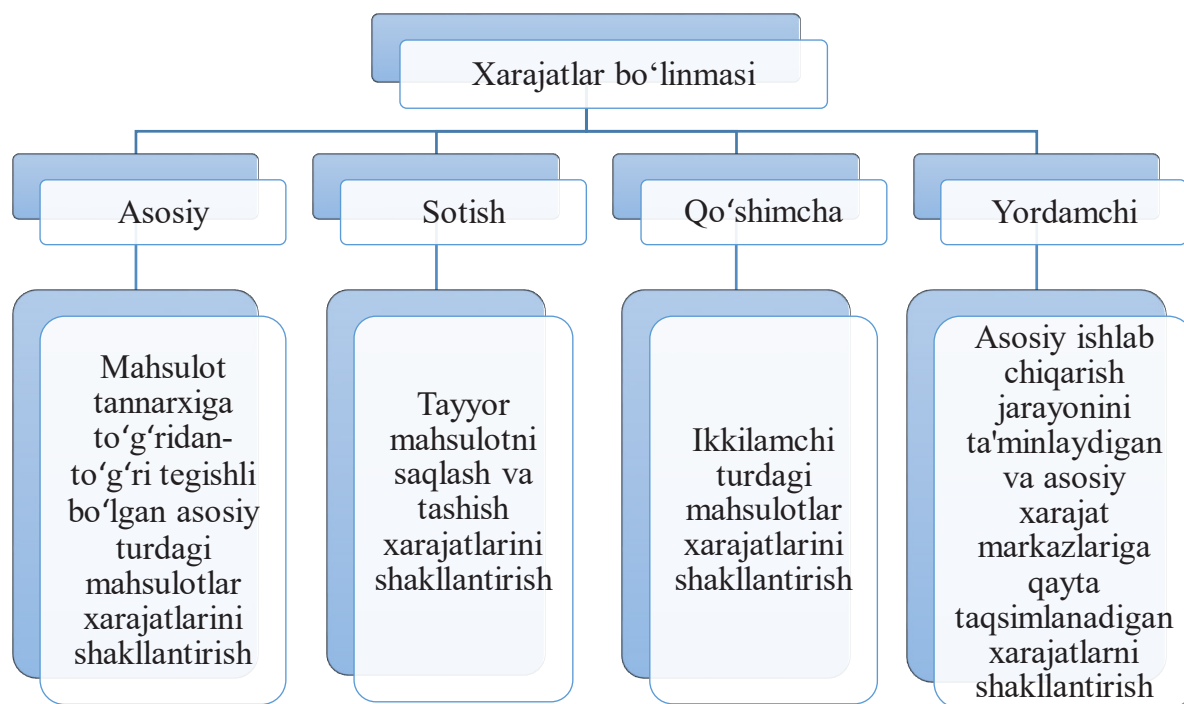
Bilvosita xarajatlar — umumiy ishlab chiqarish va boshqaruv jarayoniga tegishli bo'lgan, bir nechta mahsulot yoki xizmatlarga ma'lum bir mezon asosida taqsimlanadigan xarajatlar (masalan: sexlar bo'yicha elektr energiyasi, uskunalarini saqlash, ma'muriy xodimlar maoshi).

Hisobotdagi o'rni va funksiyasiga ko'ra, asosiy faoliyat, operatsion hamda moliyaviy xarajatlar:

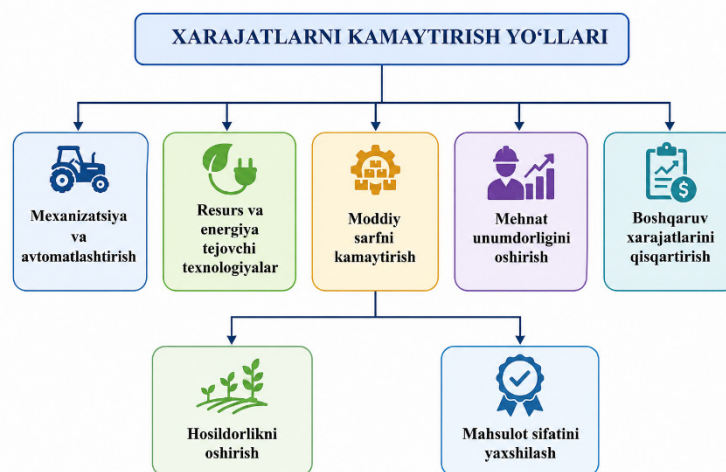
Asosiy faoliyat xarajatlari — tovarlar ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish bilan bog'liq xarajatlar;

Operatsion xarajatlar — sotish, marketing va ma'muriy xarajatlar;

Moliyaviy xarajatlar — kreditlar va qarzlar bo'yicha foizlarni to'lash bilan bog'liq xarajatlar.

1-rasm. Xarajatlar bo'linmasi¹

Ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish zamonaviy texnika va texnologiyalarni joriy etish, mehnat unumdorligini oshirish, energiya va resurslarni tejash, shuningdek, hosildorlik va mahsulot sifatini yaxshilash orqali amalga oshiriladi. Ayniqsa, qishloq xo'jaligida mexanizatsiya va avtomatlashtirish jarayonlarini kengaytirish, hosildorlikni oshirish hamda mahsulot yo'qotishlarini kamaytirish iqtisodiy samaradorlikning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Quyida qishloq xo'jaligi korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishning asosiy yo'llari keltiriladi (2-rasm).

2-rasm. Xarajatlarni kamaytirish yo'llari²

Xarajatlarni kamaytirish yo'llari: qishloq xo'jaligi korxonasining samarali ishlashining muhim sharti — ishlab chiqarish xarajatlarini doimiy ravishda kamaytirishdir. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish jarayonida moddiy va pul xarajatlarini kamaytirishning asosiy yo'llari quyidagilardir:

- ishlab chiqarishni kompleks mexanizatsiyalash va avtomatlashtirishni joriy etish, yangi mashinalardan foydalanish;

1 Muollif ishlanmasi
2 Muollif ishlanmasi

- ishlab chiqarishning kapital sig'imini kamaytirish;
- ishlab chiqarishning moddiy sarfini kamaytirish;
- ishlab chiqarishni tashkil etish va boshqarish xarajatlarini kamaytirish;
- resurs va energiya tejovchi texnologiyalarni joriy etish;
- mehnatni tashkil etish va moddiy rag'batlantirishni takomillashtirish;
- mexanizatsiyani rivojlantirish va ishlab chiqarish konsentratsiyasini oshirish;
- qishloq xo'jaligi hosildorligi va chorvachilik mahsulдорligini oshirish;
- qishloq xo'jaligi mahsulotlari sifatini oshirish va yo'qotishlarni kamaytirish.

21-son BHMS (Buxgalteriya hisobining milliy standarti) asosida xarajatlar korxona faoliyati turlariga ko'ra yuritiladi.

Ishlab chiqarish xarajatlarini asosiy va yordamchi ishlab chiqarishlar bo'yicha hisobga olishni tashkil etish.

Korxonalarining ishlab chiqarish jarayonida sodir bo'ladigan har bir muomalaning buxgalteriya hisobini yuritishda quyidagi hisobvaraqlar guruhidan foydalaniladi:

- 2010 – "Asosiy ishlab chiqarish";
- 2310 – "Yordamchi ishlab chiqarish";
- 2510 – "Umum ishlab chiqarish";
- 2610 – "Ishlab chiqarishdagi yaroqsiz mahsulotlar";
- 3110 – "Oldindan to'langan ijara haqi";
- 3120 – "Oldindan to'langan xizmat haqi";
- 3190 – "Boshqa bo'nak xarajatlari";
- 8910 – "Kelgusi xarajatlar va to'lovlar rezervi".

Xarajatlar 2000–2999 hisobvaraqlar guruhida tasniflanadi. Shuningdek, mazkur hisobvaraqlarda 21-son BHMSga muvofiq xo'jalik yurituvchi subyektlar balansida turgan ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik bo'linmalari xarajatlari ham hisobga olinishi mumkin. 2300 – "Yordamchi ishlab chiqarish hisobi" hisobvaraqlarining debetida mahsulot ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va ish bajarish bilan bog'liq bo'lgan bevosita xarajatlar, shu bilan birga, yordamchi ishlab chiqarishga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq bo'lgan bilvosita xarajatlar hamda yaroqsiz mahsulotdan ko'rilgan zarar ham aks ettiriladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, qishloq xo'jaligi korxonalarida xarajatlarni to'g'ri tasniflash, ularni bevosita va bilvosita xarajatlar sifatida hisobga olish hamda 21-son BHMS talablariga muvofiq ravishda tegishli hisobvaraqlarda aks ettirish ishlab chiqarish xarajatlari ustidan samarali nazoratni ta'minlaydi. Xarajatlar hisobining to'g'ri tashkil etilishi mahsulot tannarxini aniq shakllantirish, moliyaviy natijalarni ishonchli baholash va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim axborot manbai bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston Respublikasida buxgalteriya hisobi yuritilishi tegishli qonunlar, me'yoriy hujjatlar va milliy standartlar bilan tartibga solinadi. "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonun, moliyaviy hisobot standartlari va boshqa nizomlarda xarajatlarni aks ettirish tartibi belgilab qo'yilgan. Bu esa nafaqat tashqi auditorlar, balki soliq organlari va boshqaruv organlari uchun ham ishonchli axborot manbai bo'lib xizmat qiladi.

Qishloq xo'jaligi korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarini samarali boshqarish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xarajatlarni bevosita va bilvosita, shuningdek, asosiy faoliyat, operatsion hamda moliyaviy xarajatlarga ajratib tahlil qilish korxonada resurslardan foydalanish holatini aniq baholash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarishda zamonaviy texnika va texnologiyalarni joriy etish, mexanizatsiya va avtomatlashtirishni rivojlantirish, energiya va resurs tejovchi texnologiyalardan foydalanish xarajatlarni kamaytirishning asosiy omillaridan biridir. Shu bilan birga, mehnat unumdorligini oshirish, hosildorlikni ko'paytirish va mahsulot sifatini yaxshilash orqali korxonalarning raqobatbardoshligini oshirish hamda yuqori moliyaviy natijalarga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 13-apreldagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida" O'RQ-404 Qonuni. <https://lex.uz/acts/2931253>
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 5-fevraldagi "Mahsulot (ish, xizmatlar)ni ishlab chiqarish xarajatlarining tarkibi va moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to'g'risida" 54-son Nizomi. <https://lex.uz/docs/264422>

3. Павлова И.А. Анализ и прогнозирование финансовой устойчивости организации с учетом жизненного цикла на основе интегрального показателя // Финансы и кредит. – 2014. – № 23 (263).
4. Alikulov A.I., Baxriyev M.S., Fayzullaev M.N. Qishloq xo'jalik korxonalarida asosiy vositalar hisobining xususiyatlari // Green Economy and Development. – 2024. – Vol. 3, No. 2.
5. Alikulov A.I., Bakhriev M. Improving the accounting of the costs of modernization and repair of key equipment in agroclusters // International Journal of Literature and Languages. – 2023. – Vol. 3, No. 11. – P. 14–19.
6. Бахриев М.Ш. Организационно-методические аспекты аудита капитальных вложений сельскохозяйственных предприятий // Экономика и предпринимательство. – 2025. – Т. 19. – № 11 (184). – С. 955–961.
7. Baxriyev M. Qishloq xo'jaligi korxonalarida kapital qo'yilmalar hisobining xususiyatlari // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. – 2024. – T. 2. – № 10.
8. Baxriyev M. Qishloq xo'jalik korxonalarida kapital qo'yilmalar xususiyatlari va ular auditini takomillashtirish // Muhandislik va iqtisodiyot. – 2025. – T. 3. – № 12.
9. Baxriev M. Qishloq xo'jalik korxonalarida melioratsiya xarajatlari hisobining muammolari va yechimlari // Green Economy and Development. – 2024. – Vol. 3, No. 8.
10. Ishlab chiqarish xarajatlari // Wikipedia, O'zbekcha ensiklopediya. – URL: https://uz.wikipedia.org/wiki/Ishlab_chiqarish_harajatlari

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>